

¹Онаева Б.Т.^a, ²Хамидов О.Х., ¹Муканов А.Х.¹А.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан²Бухара мемлекеттік университеті, Бухара, Өзбекстан

SOFT ТУРИЗМДІ ДАМУДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ ЖӘНЕ ОНЫ ҚАЗАҚСТАНДА БЕЙІМДЕУ

Онаева Балдырган Талгатовна, Хамидов Обиджон Хафизович, Муканов Айдар Хамзеевич
Soft туризмді дамытудың халықаралық тәжірибесі және оны Қазақстанда бейімдеу

Аңдатпа. Мақалада авторлар soft туризмді дамытудың халықаралық тәжірибесін қоршаған ортаға әсерді азайтуға, мәдени мұраны сақтауға және жергілікті қауымдастықтарды тартуға бағытталған туристік қызметтің тұрақты үлгісі ретінде қарастырады. Қоршаған ортаны қорғау, мәдени және білім беру жобаларында soft туризм қағидаттарын белсенді қолданатын Швейцария, Жаңа Зеландия, Жапония және тағы басқа елдердің сәтті тәжірибесі зерттеледі. Бұл тұжырымдаманы Қазақстанның табиғи және мәдени өртүрлілігін ескере отырып, оның жағдайына бейімдеуге ерекше назар аударады. Мақалада салыстырмалы едістер арқылы ұлттық парктерде экотуризмді дамыту, этномәдени бастамаларды қолдау мақсатында Қазақстанда soft туризмді енгізу мүмкіндіктері талданады. Негізгі қиындықтар, соның ішінде инфрақұрылымның жоқтығы, туристер арасындағы хабардарлықтың төмен деңгейі және жергілікті тұрғындарды оқыту қажеттілігі анықталады. Авторлар зерттеу негізінде жауапты туризм және табиғатқа жанашырлықпен қарау қағидаттары арқылы Қазақстанның бірегей табиғи және мәдени мұрасын сақтай отырып, оның туристік тартымдылығын арттыруға көмектеседі деп тұжырымдайды.

Түйін сөздер: soft туризм, тұрақты туризм, халықаралық тәжірибе, бейімдеу стратегиясы, экотуризм, кластерлік модель, мәдени-танымдық туризм.

Онаева Балдырган Талгатовна, Хамидов Обиджон Хафизович, Муканов Айдар Хамзеевич
Международный опыт развития soft туризма и его адаптация в Казахстане

Аннотация. В данной работе авторы рассматривают международный опыт развития soft туризма как устойчивой модели туристской деятельности, направленной на снижение воздействия на окружающую среду, сохранение культурного наследия и вовлечения местных сообществ. Изучены успешные практики Швейцарии, Новой Зеландии, Японии и других стран, активно применяющих принципы soft туризма в экологических, культурных и образовательных проектах. Особое внимание уделяется адаптации данной концепции к условиям Казахстана с учетом его природного и культурного разнообразия. В статье на основе сравнительного метода анализируется перспективы внедрения soft туризма в Казахстане через развитие экотуризма в национальных парках, поддержку этнокультурных инициатив. Определены основные проблемы, включая отсутствие инфраструктуры, низкий уровень осведомленности туристов и необходимость просвещения местных жителей. На основе исследования авторы приходят к выводу, что soft туризм, основанный на принципах ответственности и дружелюбия к природе, будет способствовать сохранению уникального природного и культурного наследия Казахстана и повышению его туристской привлекательности.

Ключевые слова: soft-туризм, устойчивый туризм, международный опыт, стратегия адаптации, экотуризм, кластерная модель, культурно-познавательный туризм.

Onayeva Baldyrgan, Hamidov Obidzhon, Mukanov Aidar

International experience in the development of soft tourism and its adaptation in Kazakhstan

Abstract. In this article, the authors consider the international experience of developing soft tourism as a sustainable model of tourist activity aimed at reducing the impact on the environment, preserving cultural heritage and involving local communities. Successful practices of Switzerland, New Zealand, Japan and other countries that actively apply the principles of soft tourism in ecological, cultural and educational projects are studied. Special attention is paid to the adaptation of this concept to the conditions of Kazakhstan, taking into account its natural and cultural diversity. In the article, on the basis of a comparative method, the prospects of introducing soft tourism in Kazakhstan through the development of ecotourism in national parks, support of ethno-cultural initiatives are analyzed. The main problems are identified, including the lack of infrastructure, low level of awareness among tourists and the need to educate local residents. On the basis of the research, the authors come to the conclusion that soft tourism, based on the principles of responsibility and friendliness to nature, will contribute to the preservation of the unique natural and cultural heritage of Kazakhstan and increase its tourist attraction.

Key words: soft tourism, sustainable tourism, international experience, adaptation strategy, ecotourism, cluster model, cultural tourism.

Кіріспе. Соңғы онжылдықтарда soft туризм жаппай туризмге тұрақты және әлеуметтік жауапты балама ретінде дамып келе жатыр. Бүгінгі таңда қоршаған ортаны сақтауға, мәдени мұраға және жеке саяхатқа баса назар аударумен сипатталатын soft туризм бүкіл әлемде жоғары сұранысқа ие, әсіресе овертуризмнен зардап шегіп отырған елдерде. Швейцария, Жапония және Жаңа Зеландия сияқты елдер өздерінің бірегей табиғи ландшафттары мен мәдени мұраларын пайдалана отырып, soft туризмді жүзеге асыру үшін құрылымды іс-шараларды жүзеге асырып, туристік орталықтардың тартымдылығын жоғарлатып отырғанын көруге болады.

Әлемдегі көптеген тартымдылығы жоғары туристік орталықтардың дамуындағы басты мәселе – овертуризм немесе туризмнің қоршаған ортаға, жергілікті тұрғындардың өміріне, ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлеріне, әлеуметтік байланыстарына теріс әсері және оған мән бермеу. Бұл туралы шетел ғалымдарының пікірлері де баршылық. Мысалға, бірқатар ғалымдар [1-3] туристік орталықтардың қызметін айсбергке теңеп, судың бетіндегі бөлігін (айсбергтің төбесін) туристік аумақтың тартымдылығына сәйкестендіреді. Ал, судың астындағы көзге көрінбетін айсбергтің басым бөлігін жауапсыз туристік әрекет негізінде туындайтын экологиялық, әлеуметтік, мәдени және тағы басқа да мәселелер деп көрсетеді.

Кең байтақ даласы мен көркем тау жоталары және бай мәдени тарихы бар Қазақстанда soft туризмді дамыту үшін орасан зор әлеуеті бар. Жылдан жылға туристердің талғамының өзгеруіне, кейбір елдердегі саяси жағдайының тұрақсыздығына, халықаралық деңгейдегі экономикалық құбылыстарға байланысты бүгінгі күні Қазақстан бағытында туристік ағынның ұлғаюын байқауға болады. Сонымен қатар отандық туристерде ішкі туристік нарықтағы табиғи, тарихи және басқа да ресурстарға қызығушылық танытып отырғанын көруге болады. Алайда, елдің туристік секторы дәстүрлі түрде ірі жобаларға назар аударып, көбінесе экологиялық тұрақтылықтан гөрі экономикалық өсуді бірінші орынға қояды. Мысалы, бірқатар ұлттық парктерде (Бурабай, Көлсай көлдері, Шарын шатқалы және т.б.) туристердің санының артуына байланысты қоршаған ортаның ластануы байқалады, ал кейбір жерлерде бұл экологиялық мәселелерге айналып, туристік орталықтың тұрақты дамуына кері әсер етуде. Осы себептен отандық туристік орталықтарда, аймақтарда жауапты, қоршаған ортаға минималды зиян келтіруді көздейтін

туризм түрлерін қалыптастырып, территорияда орналасқан ресурстардың ерекше қасиеттерін сақтап қалып, дестинацияның ұзақ мерзімдегі тартымдылығын қамтамасыз ету шараларын жүзеге асыру қажеттілігі туындауда.

Бұл іс шараларды анықтаудың тиімді бір жолы soft туризмді дамытудағы шетел тәжірибесін қарастыру, әсіресе елімізге ұқсас табиғи-климаттық, мәдени немесе әлеуметтік ерекшеліктері бар мемлекеттерге назар аударуымыз керек және озық мысалдарға негізделі отырып, қазақстандық туристік орталықтарда soft туризмді дамыту жолдарын айқындаған жөн.

Зерттеу мақсаты – soft туризмді дамытудың халықаралық тәжірибесін зерттеу, оны Қазақстан жағдайында бейімдеу және қолдану мүмкіндіктерін анықтау. Жалпы зерттеу мақсатын айқындау барысында бірқатар гипотезалар белгіленді:

- soft туризмді дамытудың халықаралық тәжірибесі, оның нақты табиғи, климаттық, әлеуметтік-мәдени және экономикалық жағдайлары ескерілген жағдайда Қазақстанда сәтті бейімделу және қолданылуы мүмкін;

- Қазақстанда soft туризмді дамыту жаңа жұмыс орындарын ашуды, жергілікті халықтың табысын арттыруды, мәдени мұраны сақтауды және экологиялық жағдайды жақсартуды қоса алғанда, айтарлықтай әлеуметтік-экономикалық пайда әкелуі мүмкін;

- Қазақстанда soft туристік әлеуетті тиімді жүзеге асыру үшін тиісті нормативтік-құқықтық базаны әзірлеуді, инфрақұрылымды құруды, білікті кадрларды дайындауды және жергілікті халықтың белсенді қатысуын қамтитын кешенді тәсіл қажет.

Зерттеу міндеттері. Белгіленген гипотезалардың растығын дәлелдеу және белгіленген мақсатқа қол жеткізу үшін зерттеу келесі негізгі міндеттерді орындаудан тұрды:

- soft туризм сипаттарын зерттеу, шетелдік туристік территориялардың дамуындағы оның рөлін айқындау және отандық дестинацияларда қолдану мүмкіндіктерін қарастыру;

- soft туризмнің жергілікті экономиканың дамуына тигізетін әсерін қарастыру және әлеуметтік, мәдени, экологиялық құндылықтарды қалыптастыруға деген әсерін сипаттау;

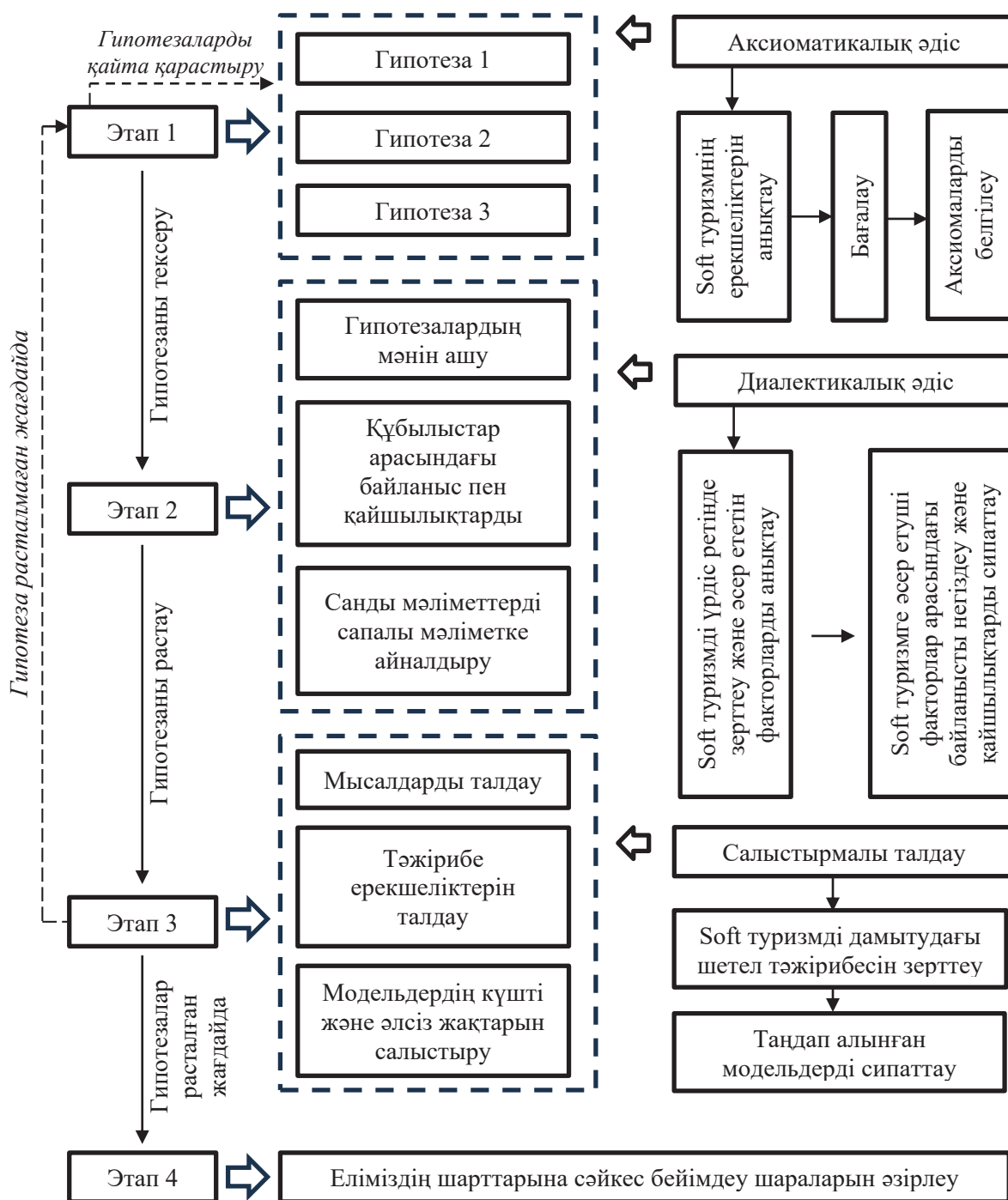
- Қазақстандағы бұл туризмнің даму әлеуетін бағалау және Қазақстанның туристік тәжірибесіне soft туризм қағидаттарын енгізу бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Мақала келесідей құрылымдалған: әдебиеттік шолуда soft туризмнің жаһандық трендтері мен сәтті мысалдары қарастырылады; негізгі бөлімінде осы тәжірибелердің Қазақстанда қолданылуын

бағалау үшін қолданылатын аналитикалық тәсіл сипатталады; қорытындысында аймақтағы «soft» туризмді дамыту, оның экономикалық және экологиялық тұрақтылығын қамтамасыз ету бойынша ұсыныстар беріледі.

Әдістер мен материалдар. Шет мемлекеттерде soft туризмді дамытудағы озық тәжірибелерін

қарастыруда және ол елдерде қалыптасқан модельді отандық шарттарға бейімдеу жолдарын анықтауда диалектикалық философия әдісі, аксиомалар теориясына негізделген аксиоматикалық және модельдер арасындағы ұқсастықты немесе айырмашылықты айқындауға бағытталған салыстырмалы талдау әдістері қолданылды (сурет 1).

Сурет 1 – Зерттеу моделінің дизайны
Ескерту: сурет авторлармен жасалды

Зерттеу жұмысының мақсатын айқындау барысында аксиома ретінде үш негізгі гипотеза қабылданған болатын. Осы себептен атаулы аксиомаларды негіздеу және дәлелдеу барысында аксиматикалық әдіс қолданылды. Осының нәтижесінде шетел тәжірибесінде soft туризмді дамытудың негізгі қағидалары анықталып, белгілі бір заңдылықтар негізінде тиімділікке қол жеткізген модельдер сипатталды.

Диалектикалық әдіс барлық зерттеуге арналған құбылыстар өзара байланыста бола отырып, тұрақты түрде қозғалыста болады деген ойға негізделіп, soft туризмнің дамуындағы үрдістердің (экономикалық, әлеуметтік, экологиялық және т.б.) арасындағы байланыстарды және олардың ортасындағы қайшылықтарды анықтауға мүмкіндік берді. Атаулы әдістің негізінде шетелдерде туристік орталықтарды дамытуда экономикалық мақсаттарға қол жеткізу мен экологиялық тазалықты сақтап қалу сияқты бір-біріне қайшы келетін сұрақтар қандай шешім тапқаны қарастырылып, зерттелді.

Әртүрлі елдердегі soft туризмді дамыту тәжірибелерін салыстыру, бұл туризм түрін дамытудағы барлық қарастырылған елдерге ортақ болып келетін жалпылама және тек бір елге ғана тиесілі ерекше заңдылықтарды анықтау мақсатында салыстырмалы талдау әдісі кеңінен қолданылды. Салыстырмалы талдау барысында келесі негізгі критерийлер есепке алынды: овертуризммен күресу шаралары және қоршаған ортаның тазалығын сақтау басымдылықтары, soft туризмді дамытуға арналған инфрақұрылымды қалыптастыру, экологияға теріс әсер етпейтін бастамаларды қолдау және эко орналастыру орындарының дамуын қолдау, эко маршруттарды даярлау және жүзеге асыру, жауапты туризмді дамытуға арналған ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану және т.б.

Әдістерді қолдану және мәліметтерді өңдеу аясында шынайы нәтижелерді көрсету және бұрмаламау, зерттеу барысында этикалық нормаларды сақтау, академиялық адалдыққа тиесілі ережелерге бағыну сияқты нормалар толықтай есепке алынды.

Жұмысты дайындау барысында отандық және шетел авторларының әртүрлі баспаларда (оның ішінде Scopus және Web of Science халықаралық платформаларына кіретін басылымдарда) жарияланған еңбектері, UNWTO есептері, Ұлттық статистика бюросымен жарияланған статистикалық мәліметтер қолданылды.

Нәтижелер. Soft туризм, яғни тұрақты және жағымсыз әсері аз әсер ететін туризм

ретінде белгілі, сондай-ақ туризмді дамытуға трансформациялық тәсіл ретінде кеңінен танылды. Көбінесе қоршаған ортаның нашарлауына және мәдени гомогенизацияға әкелетін дәстүрлі жаппай туризмнен айырмашылығы soft туризм экологияны сақтауға, мәдени сезімталдыққа және жергілікті қауымдастықтармен мағыналы қарым-қатынасқа баса назар аударады.

Soft туризмді дамытудағы жаһандық тәжірибелерге келетін болсақ, көптеген елдер soft туризмді өздерінің туристік стратегияларына біріктіру арқылы сәтті қабылдады. Мысалы, Швейцария дәстүрлі көлікке экологиялық таза балама ретінде жаяу серуендеуді, велосипедпен және теміржолмен саяхаттауды ілгерлету арқылы экологиялық туризмде көшбасшыға айналды. М. Юнгмейер Швейцарияда аймақтық экономиканы қолдау мақсатында шағын көлемді, жергілікті тұрғыда басқарылатын шағын эко үйлерге баса назар аудару қоршаған орта ластануын азайтады деп тұжырымдаған [2].

Сол сияқты, Жаңа Зеландия soft туризмді дамыту үшін өзінің табиғи сұлулығын тиімді пайдаланады. Елдің «The Tiaki Promise» бастамасы саяхатшыларды қоршаған ортаны қорғауға, жергілікті мәдениетті құрметтеуге және баратын жерге оң үлес қосуға шақырады. Атаулы бастама 2018 жылдан бастап Жаңа Зеландия Үкіметінің қолдауы негізінде жүзеге асырылып, табиғатты қорғауды насихаттау (туристер табиғат ресурстарын жауапты түрде пайдаланып, олардың ерекше қасиеттерінің сақталып қалуына үлестерін қосуы тиіс), қауіпсіздік (маршруттарда қауіпсіздік стандарттарын кеңінен енгізу), жергілікті мәдениетті құрметтеу (Маори мәдениетіне сәйкес дәстүрлерді сақтау, жергілікті қауымдастықтармен ынтымақтастықты орнату), тұрақты даму тәжірибесін қалыптастыру (қоршаған ортаға зиян келтірмейтін еңбек шарттарын ұйымдастыру), жол қозғалысының экологиялық тазалығын қамтамасыз ету (қоршаған ортада CO₂ үлесін төмендету) сияқты қағидаларға негізделеді. Бұл қағидалар Жаңа Зеландияның бірегей ландшафттарын сақтап қана қоймай, оның жауапты туристік бағыт ретіндегі имиджін де нығайтады және де туризмді басқарудағы жергілікті қауымдастықтардың ролін арттырады [4].

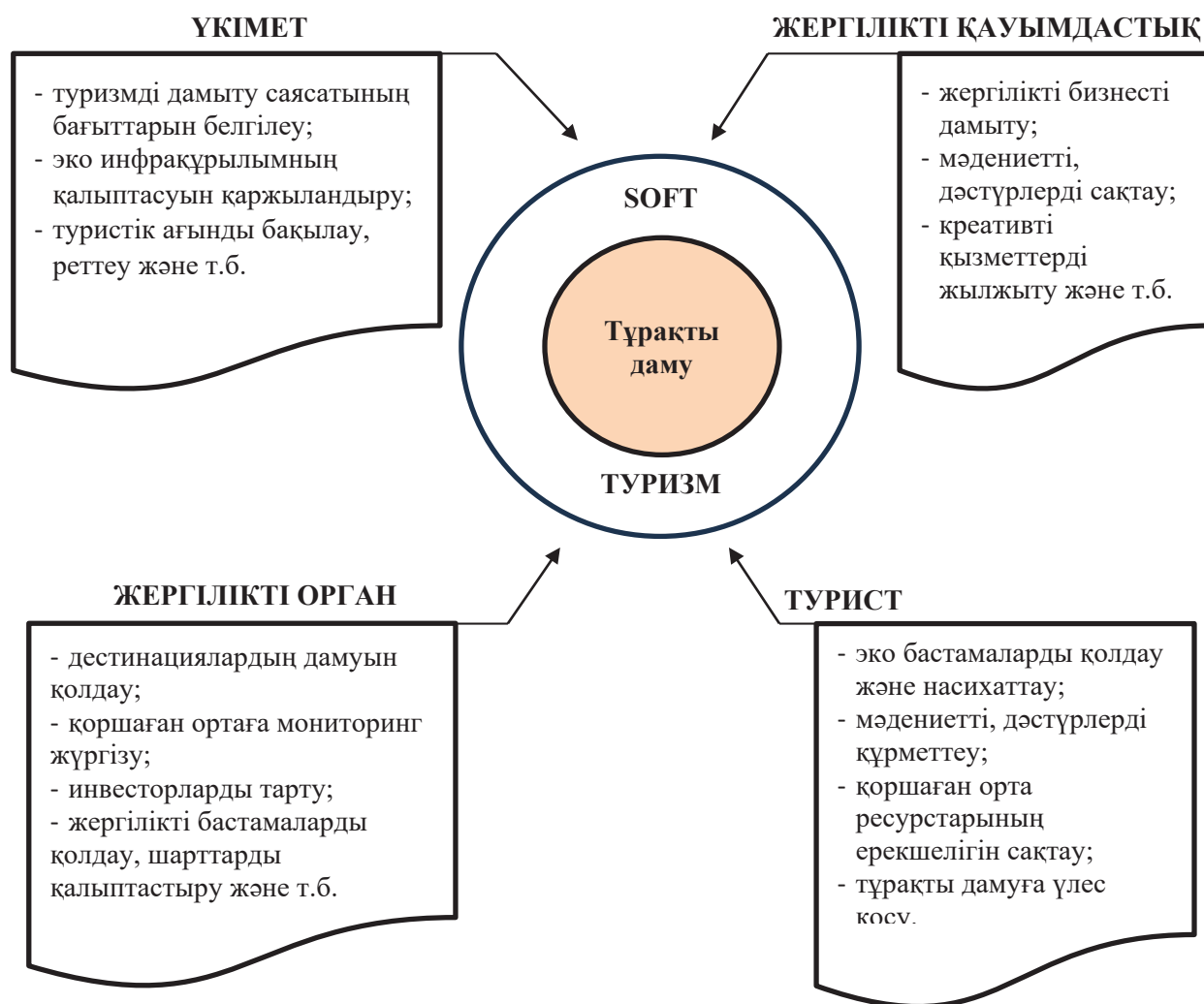
Жалпы «The Tiaki Promise» бастамасын сала дамуының тұрақтылығын қамтамасыз ете алатын және мемлекеттік реттеу, жергілікті қауымдастықтар қызметін, туристің әрекетін біріктіретін soft туризм моделінің картасы ретінде көрсетуге болады (сурет 2). Бастаманың сәтті тәжірибеге айналуының негізгі себебіне мемлекеттік органдар және жергілікті қауым-

дастықтар тарапынан кешенді түрде қағидаларды жүзеге асыруды қамтамасыз етілуін жатқызуға болады.

Жаңа Зеландия соңғы жылдары, әсіресе COVID-19 пандемиясы нәтижесінде қалыптасқан шарттарға байланысты, тұрақты туризм моделіне көше бастады. Мысалы, бүгінгі таңда бұл елдің кейбір дестинациялары өз қызметтерін экономикалық тұрғыда қомақты табысты қалыптастыратын және қоршаған ортаға қатты зиян келтірмейтін жоғары табысы бар туристтерге бағыттауда [5]. Яғни, Жаңа Зеландия овертуризмнің қоршаған ортаға, сонымен қатар жергілікті қауымдастықтардың әрекетіне теріс әсерін көре отырып туристік қызметтерді ұйымдастыруда кішігерім туристік топтарға қызмет көрсетуді қолға алып

отыр. Басқаша айтқанда қоршаған ортаның ерекшелігін сақтап қалу, сонымен қатар территория табиғатының тартымды қасиеттерін туристік ресурс ретінде қолданып, одан пайда алу сұрақтарының арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етудің негізгі жолы ретінде soft туризм танылып отыр.

Соңғы жылдары дестинациялардың дамуында soft туризм тұжырымдамасын белсене қолданылып отырған ел – Жапония. Атаулы ел әлемдегі танымалдылығы жоғары және тартымды дестинациялардың қатарына кіреді және жыл сайын овертуризм нәтижесінде туындайтын мәселелерді шешуде қомақты шығын атқаруда, әсіресе Киото, Токио, Осака сияқты ірі қалалар шеңберінде [6].

Сурет 2 – Жаңа Зеландияның soft туризмді дамыту картасы
Ескерту: сурет авторлармен жасалды

Жапониялық ұлттық туристік ұйымының (JNTO) мәліметіне сүйенсек, 2024 жылы елдің туристік дестинацияларында 36,9 млн туристке қызмет көрсетілген (кесте 1). Осы аймақтағы басқа елдердегі туристік қызмет көрсету көлімін

талдасак, Қытай, Малайзия, Индия, Тайланд сияқты елдер бүгінгі күні COVID-19 пандемиясы алдындағы 2019 жылдың көрсеткішіне әлі жетпеген, ал Жапонияда қызмет көрсетілген туристердің саны 15,7% артқан.

Кесте 1 – 2018-2024 жылдар аралығында Азия аймағына кіретін елдердегі халықаралық туризм бойынша қызмет көрсетілген келушілердің саны (млн. адам)

Елдер	Жылдар							2024/2019 (%)
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	
Қытай	62.9	65.7	8.0	5.7	30.2	38.1	49.5	75.3
Индия	17.4	17.9	6.3	7.0	14.3	16.5	17.1	95.5
Жапония	31.2	31.9	4.1	0.2	3.8	25.1	36.9	115.6
Малайзия	25.8	26.1	4.3	0.1	10.1	20.1	22.4	85.8
Тайланд	38.2	39.9	6.7	0.5	11.1	28.2	35.5	89.0

Ескерту: БТҰ мәліметтері [7] негізінде құрылды

Туристердің санының артуы әрине жергілікті туристік инфрақұрылымға және экожүйеге қатты салмақ салды. Осыған байланысты Үкімет және жергілікті билік органдары туристік ағынды тиімді реттеуге, жергілікті қауымдастықтарды қолдауға және мәдени мұраны сақтап қалуға бағытталған стратегияларға мән беріп, жүзеге асыра бастады.

Бүгінгі таңда овертуризм мәселесін шешу үшін Жапонияда келесі негізгі іс-шаралар жүзеге асырылуда:

- туристік ағынды бөлістіру және реттеу. Қазіргі кезде туризмді реттеуге бағытталған мемлекеттік органдар Токио немесе басқа танымал бағытындағы туристік ағынның бағытын өзгерту үшін жаңа, қазіргі кезде аса қатты танымалдылыққа ие болмаған Тохоку, Сикоку, Хоккайдо сияқты туристік дестинацияларды жылжытуда;

- туристік объектілердің қолжетімділігін шектеу. Мысалы Киотода туристердің сұранысы жоғары мәреге жететін сағаттарда атақты Арасия-ма бамбук орманына кіруге шектеулер қойылады;

- экологиялық тұрақтылыққа бағытталу. Қалдықтардың көлемін қысқартуға және жасыл технология тұжырымдамасына сәйкес келетін құрылғыларды қолдануға бағытталған бағдарламалар әзірленіп, жүзеге асырылуда;

- жауапты туризмді инновациялық тұрғыдан қолдау. Бүгінгі таңда Жапония инновациялық технологияларды шығару және оларды өндіріс немесе қызмет көрсету саласында қолдануы бойынша әлемде бірінші қатарлы мемлекеттердің тізімінде. Жаңа инновациялық технологиялар туризм саласында да қарқынды қолдануда, әсіресе қоршаған ортаның тазалығын сақтау, демалушылардың табиғаттық ортада демалыс ыңғайлылығын жоғарылату сияқты сұрақтарда.

Жапония soft туризмнің негізгі бөлігі болып табылатын мәдени туризмде де көшбасшылық танытты. «Сатояма тәжірибесі» сияқты бағдарламалар күріш егу және шай жинау сияқты әсерлі әрекеттерді ұсына отырып, келушілерді дәстүрлі ауылдық өмір салтына тартады. Такахаші мен Накамураның зерттеулері бұл тәжірибелердің ауыл мұрасын сақтай отырып, мәдени алмасуға қалай ықпал ететінін көрсетеді [8, 9].

Жалпы Жапонияның туристік дестинацияларда soft туризмді дамыту тәжірибесі тек овертуризмнен зардап шегіп жатқан елдер үшін ғана емес, сонымен қатар туристік территорияларын енді дамытуға кіріскен елдер үшін де пайдалы. Яғни туризм саласын дамытып, одан пайда көргісі келетін елдер қазірден бастап табиғат және қоршаған орта ресурстарын тиімді пайдалануды ойластырып, жеке кәсіпкерлердің экономикалық мүдделерін қоғамдық мүддеге сәйкестендіруі тиіс.

Soft туризмді территорияны тұрақты дамыту құралы ретінде тиімді қолданып отырған ел – Канада. Бүгінгі таңда туристік тұрғыдан тартымдылығы жоғары табиғаттық ресурстарға, экологиялық ортаға, мәдениетке, тарихи объектілерге ие Канада soft туризм тұжырымдамасын қарқынды түрде жүзеге асырып, бұл туризм түріне сәйкес келетін арнайы инфрақұрылымды қалыптастыруда.

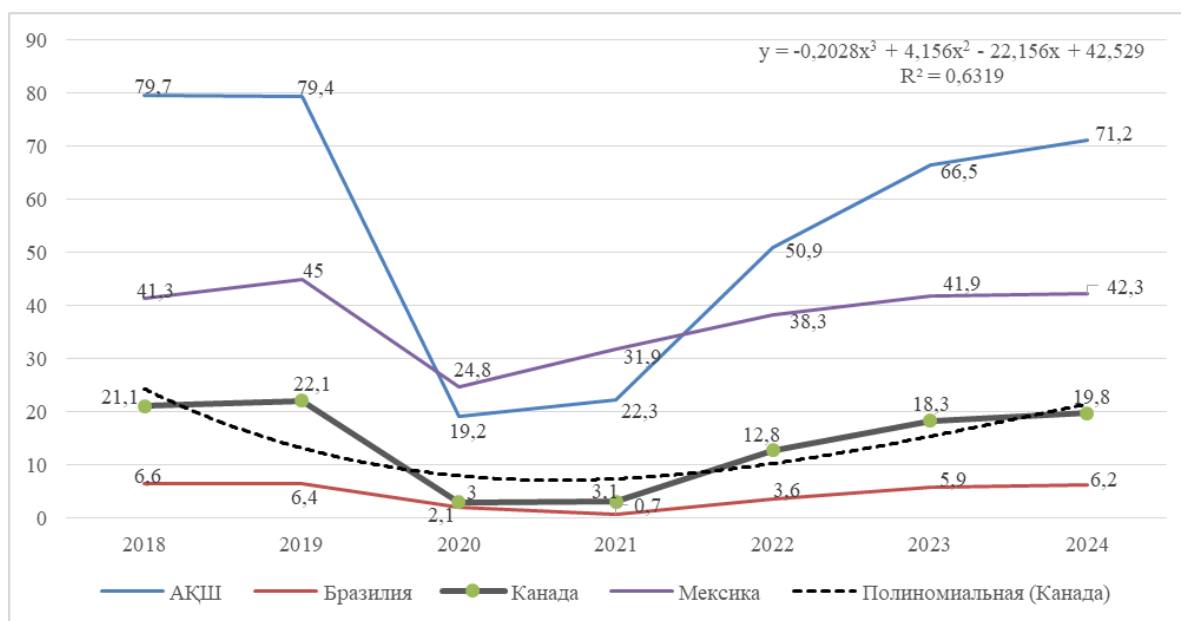
Жалпы, Канада көп жағдайда soft туризм ұғымын экожүйенің ерекшеліктерімен байланыстырады. Оның негізгі бір себебі экологиялық туризмге деген сұраныстың жоғары болуы. Канадалық туризм бойынша комиссиясының (СТС) мәліметтеріне сүйенсек 2024 жыды бұл елге 19 млн астам турист келген (сурет 3), оның 68,1% ерекше қорғалатын табиғи аймақтарда не-

месе бірегей сипаттарға ие эко орталықтарда демалыстарын өткізген [10].

Көптеген елдер 2020-2021 жылдары COVID-19 пандемиясынан қатты зардап шегіп, туристік қызмет көрсету деңгейі күрт қысқарған болатын. Мысалы, Канада елінде пандемия жағдайында 22 млн адамнан 3 млн-ға дейін қысқарған, ал постпандемиялық кезеңде бұл көрсеткіштің қайта өсуі байқалады, яғни егер 2021 жылы келушілердің саны 3,1 млн адамды құраса, 2022 жылы олардың саны бірден 9,7 млн адамға артқан. Бұл жағдай Канада елінің туристік дестинацияларының инфрақұрылымына, экожүйесіне тыс салмақ салып, тартымды жерлердің қоршаған ортасының ластануына әкеліп соқты.

Соңғы жылдары овертуризм нәтижесінде туындаған мәселелерді шешу мақсатында Ка-

нада үкіметі жергілікті басқару органдарымен бірлесіп ел ішінде туристік ағынды бөлістіру, жергілікті қауымдастықтарды қолдау, табиғат ресурстарының ерекше қасиеттерін сақтауға бағытталған стратегияларды жүзеге асыруда. Мысалы, туристер ортасында белгілі Морейн көлі, Колумбия мұздығы, Джонстон каньоны орналасқан Канаданың ең ескі Банф ұлттық паркінің аумағында бүгінгі күні овертуризм нәтижесінде экомаршрут жолдарының тозуы, қоршаған ортаның ластануы, жабайы табиғаттың ерекше қасиеттерінің жоғалуы байқалады [11]. Атаулы мәселелер және оларды шешу бүгінгі күні тек жергілікті билік етуші органдары тарапынан ғана емес, сонымен қатар Үкімет деңгейінде қарастырылуды қажет ететін маңызды міндеттердің біріне айналды.

Сурет 3 – Американың ірі елдеріндегі келуші туристер саны
Ескерту: БТҰ мәліметтері [5] негізінде құрылды

Ерекше қорғалатын табиғи аймақтарда Канада Үкіметі овертуризмге балама ретінде қалыптасқан soft туризм қағидаларын түрлі туристік қызметтерді ұйымдастырудың негізіне енгізбекші. Яғни, қорғалатын аймақтарда қандайда туризм түрлері жүзеге асырылса да негізінде табиғатты қорғау, туристер тарапынан жауапты әрекет, орта элементтерін қорғау, сыйлау және құрметтеу сияқты құндылықтар жатады. Қазіргі кезде soft туризмді дамыту мақсатында Канада елінде мемлекеттік органдар, арнайы туризм саласында құрылған комиссиялар, жергілікті басқару органдары, бизнес өкілдер, қоғамдық

ұйымдар бірлесіп келесі негізгі іс-шараларды жүзеге асыруда: ерекше қорғалатын аймақтарда сұранысы жоғары маусымда келушілер санына лимиттер орнату (мысалы Банф паркіндегі Морейн көлінің жағажайында жазғы уақытта демалысты өткізу); экологиялық білім беру (туристер арасында экологиялық сауаттылықты арттыруға бағытталған бағдарламаларды жүзеге асыру, кеңес беру ақпараттық орталықтарды орнату, арнайы дағдылары бар гидтерді дайындау); инфрақұрылымдық жақсартулар (тұрақты экологиялық даму инфрақұрылымын қалыптастыру, қалдықтарды қайта өңдеу жүйесін

құру және т.б.); жергілікті қауымдастықтармен серіктестік орнату (жергілікті тұрғындарды ерекше қорғалатын аймақтарды басқару үрдісіне араластыру, жергілікті бизнесті қолдау және дамыту және т.б.); soft туризм аясында халықаралық ынтымақтастықты нығайту (тәжірибе алмасу, экологиялық мәселелерді шешуге халықаралық ұйымдарды араластыру, soft туризм құндылықтарын әлемге танымал ету және насихаттау).

Soft туризмді дамыту және оның негізгі қағидаттарын насихаттау америкалық елдердің ішінде тек Канадаға ғана емес, басқа да ірі мемлекеттерге де тән дүние. Мысалы, Америка континентіне келетін туристердің басым бөлігіне қызмет көрсететін АҚШ бүгінгі таңда

туристік тұрғыда жоғары тартымдылыққа ие территорияларда овертуризмнің кері әсерін төмендету үшін эко инфрақұрылымға қомақты инвестициялық ресурстарды салуда. Йеллоустоун, Үлкен каньон және Йосемит сияқты әлемге белгілі ұлттық парктерде арнайы қоршаған ортаға зиян келтірмейтін, аймақтың флорасы мен фаунасының ерекшеліктерін сақтауға мүмкіндік беретін арнайы технологиялар енгізіліп, туристер үшін ақпараттық электронды тақтайшалар орнатылған [12]. Елде туризмнің табиғи қоршаған ортаға әсерін шектейтін қатаң экологиялық ережелері бар. Экологиялық таза маршруттар, сонымен қатар саяхатшылардың көміртегі ізін барынша азайту, электр көлігі мен экологиялық таза қонақ үйлерді пайдалану бағдарламалары әзірленген.

Кесте 2 - Soft туризм саласындағы халықаралық тәжірибе ерекшеліктері

Көрсеткіштер	Жаңа Зеландия	Жапония	Канада
Жыл сайынғы келушілердің орташа саны	23 млн адам	32 млн адам	20 млн адам
Туристердің ағынын реттеу бағыттары	Жаңа дестинацияларды қалыптастыру, жаңа территорияларды игеру, туристер арасында әлі белгісіз аймақта тұрақты туризмге бағытталған инфрақұрылымды қалыптастыру	Туристерді мәдени танымдылық туризмге бағыттау, елдің тарихын насихаттау, тарихи-мәдени орталықтардың тартымдылығын арттыру	Туристік орталықтардағы келушілердің санын бақылау, шектеулерді қою, ерекше қорғалатын аймақтарда жоғары сұраныс байқалатын маусымда туристерді қабылдау лимиттерін белгілеу
Дамыту инициаторы	Soft туризм жергілікті қауымдастықтардың бастамасы негізінде дамуда	Ұлттық туристік ұйым бастамасымен дамуда	Туризмді дамытуда комиссия, мемлекеттік органдар және жергілікті қауымдастықтардың бірлесіп, қолдауы
Мемлекеттік қолдау	Орталық мемлекеттік органдардың бастамалары және жобалары жергілікті қауымдастықтың бастамалары (50\$ млн-ға дейінгі гранттар)	Мемлекеттік бағдаламалар және жергілікті префектуралардың бастамалары (100\$ млн-ға дейін бюджетті белгілейді)	Ұлттық стратегиялар, арнайы комиссиялардың бағдарламалары, қаржылық қолдау (200\$ млн-ға дейін гранттарды беру)
Инфрақұрылым және технологиялар	Тұрақты даму инфрақұрылымы, экомаршруттар, цифрлық технологиялар (мобильды қосымшалар)	Мәдени-тарихы орталықтар, эко қонақ үйлер, экомаршруттар, цифрлық платоформалар (робот-гидтер)	Қоршаған орта тазалығын сақтау технологиялары, эко қонақ үйлер, экомаршруттар, геопарктер, цифрлық технологиялар және жасыл технология
Білім беру бағдарламалары, экологиялық тұрақтылық құндылықтарын қалыптастыру	Жергілікті тұрғындар мен туристерге арналған бағдарламалар (50% туристерді қамтиды)	Туристер мен жергілікті қауымдастықтарға арналған бағдарламалар (60% туристерді қамтиды)	Демалушылар мен туристерге арналған бағдарламалар (70% туристерді қамтиды)
Soft туризмді дамыту саласындағы халықаралық ынтымақтастық	БТҰ бастамаларын қолдау және жүзеге асырылуына қатысу	БТҰ және ЮНЕСКО бастамаларын қолдау және жүзеге асырылуына қатысу	БТҰ, ЮНЕСКО, ХЭФ, халықаралық волонтерлік қозғалыс, жасылдар қозғалысы бастамаларын қолдау және жүзеге асырылуына қатысу
Ескерту: авторлармен құрастырылды			

Soft туризмін дамыту бірқатар Еуропалық елдердің алдында туризм саласын тұрақты дамытуда басты міндетке айналған. Soft туризмнің

отаны болып саналатын Швеция «табиғат құқығы» концепциясын белсенді түрде дамытуда, бұл адамдарға экологиялық стандарттарды сақтай

отырып, табиғи аумақтар арқылы қозғалуға мүмкіндік береді. Дамыған экомаршруттар, кемпингтер мен ақпараттық орталықтар желісі елді soft туризмдегі көшбасшылардың біріне айналдырады. Швециялық Стефан Госсин туризмнің қоршаған ортаға тигізетін кері әсерін барынша азайтудың және soft туризмді дамытуда тұрақты даму принциптерін сақтаудың маңыздылығын атап көрсетеді [13].

Италиялық Мария Грация Каса soft туризмді аймақтық дамудың маңызды факторы ретінде қарастырады, жаңа жұмыс орындарын құруға, жергілікті кірістерді арттыруға және инфрақұрылымды дамытуға ықпал етеді деп тұжырымдаған.

Германияда экологиялық таза туризм тұжырымдамасы белсенді түрде дамып келеді. Елде энергия тиімділігі мен жаңартылған энергия көздерін пайдаланудың жоғары стандарттарына сәйкес келетін эконоак үйлерді (Viabono) сертифициттау жүйесі бар. Сондай-ақ, Фрайбург және Гейдельберг сияқты велосипедпен жүру және серуендеу үшін жақсы дамыған инфрақұрылымы бар «жасыл қалалар» тұжырымдамасы жүзеге асырылған [14]. Германия табиғи парктер мен биосфералық қорықтарды дамытуға белсенді түрде инвестиция салуда, туристерге экологиялық білім беруді және табиғатты қалпына келтіруге арналған волонтерлік жобаларды қамтитын жауапты демалыс бағдарламаларын ұсынады.

Басқа да елдер тәжірибесінде soft туризмнің дамуы маңызды орын алуда. Мысалы, Коста-Рика экотуризмнің ұлттық экономикаға табысты интеграциясының мысалы болып табылады. Ел аумағының 25%-дан астамы табиғатты қорғау аймақтарына бөлінген, ал туризмнен түскен табыстың едәуір бөлігі биоәртүрлілікті сақтауға және жергілікті қауымдастықты дамытуға жұмсалады [15].

Австралия бірегей экожүйелерді сақтауға ерекше назар аудара отырып, soft туризмді белсенді дамытуда. Мұнда Какаду және Ұлы тосқауыл рифі сияқты ұлттық парктер қоршаған ортаға әсерді азайтуға бағытталған туристік қызметке қатаң шектеулер қояды [16]. Саяхатшыларға қоршаған ортаға зиян тигізбестен елдің табиғи сұлулығын зерттеуге мүмкіндік беретін арнайы экомаршруттар әзірленген. Сонымен қатар, Австралия экологиялық курорттарды дамыту және туризм секторында жасыл көлікті пайдалануды ынталандыру бағдарламаларын жүзеге асыруда.

Грузия мемлекеті тау жоталарын, қорықтар мен ұлттық саябақтарды қамтитын бірегей табиғи ландшафтының негізінде экотуризмді белсенді

дамытуда. Елде қоршаған ортаға аз әсер ететін табиғатты тамашалағысы келетін туристерді тартатын Сванети, Казбеги және Боржоми сияқты көптеген экологиялық маршруттар жасалған [17]. Soft туризмді дамыту мақсатында әзірленген стратегияның маңызды элементі ретінде жергілікті қауымдастықтарды қолдау, яғни туристерге аймақтың мәдениетін жақсырақ түсінуге мүмкіндік беретін қонақ үйлерді, экологиялық таза фермаларды және қолөнер шеберханаларын дамыту сияқты шараларға басымдық береді.

Демек, шет елдердің тәжірибесі soft туризмді табиғатты сақтаудың жолы ғана емес, экономиканы дамытудың қуатты құралы екенін көрсетеді. Бұл тәжірибелерді Ресейде қолдану экологиялық, экономикалық және әлеуметтік артықшылықтарды біріктіретін тұрақты туризм секторын құруға ықпал ете алады. Ресейде экотуризм белсенді дамып келе жатқан Байкал қорығы, Кенозерск ұлттық паркі мен қорықтар құрылды. Туристер бұл аймақтарға арнайы жасалған маршруттар бойынша келе алады, бұл қоршаған ортаға зиянын азайтады. Сонымен қатар, экотуризм саласындағы мемлекеттік-жекеменшік әріптестік бағдарламалары белсенді дамып келеді. Осылайша, Мәскеу мен Санкт-Петербург жасыл аймақтарды және қалалық экологиялық демалысты дамыту жобаларын жүзеге асырылуда.

Демек, бүгінгі күні soft туризм тұрақты дамудың негізі бола отырып бірқатар туризмді дамытуға мүдделі елдердің тәжірибесінде маңызды орын алады және де туристік инфрақұрылымды қалыптастыруда басымдықтарды анықтаушы құрал ретінде қолдануда. Әрине, soft туризмді дамыту және оған сәйкес инфрақұрылымдық негізді құру қомақты қаражатты және мүдделі стейкхолдерлер арасында тығыз интеграциялық байланыстардың қалыптасуын талап етеді, егер керекті жағдай қалыптастырылса soft туризм аймақтағы экологиялық мәселелерді шешіп қана қоймай, ұзақ мерзімдегі территорияның туристік тартымдылығын арттырады және жауапты туризмге сәйкес келетін оңтайлы имиджды құруға негіз қалайды.

Талқылау. Халықаралық тәжірибеге сәйкес жарқын және танымал іс-шараларды өткізу туристік ағынды ұлғайтудың ең тиімді тетіктерінің бірі болып табылады. Осыған орай, Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы шеңберінде мәдениет, тарихи мұра және табиғат элементтерімен дестинацияларды халықаралық тәжірибеге ұқсас: Жапония – Сакура, Фудзияма, шай рәсімі; Қытай – Ұлы Қытай Қабырғасы,

панда, қытай тағамдары; Австралия – кенгуру, маржан рифтері; Египет – пирамидалар және т.б. сәйкестендіру бойынша жұмыс жоспарланғанын көреміз. Бұл дегеніміз, халықаралық тәжірибеге сүйеніп, еліміздің ерекшеліктерін ескере отырып, туризмді, оның ішінде soft туризмді дамытуға бейімделу қажетпіз. Ерекше қорғалатын табиғи аймақтарда тұрақты туризмді дамыту шеңберінде ұлттық парктерді басқарудың ең тиімді әлемдік тәжірибесі АҚШ, Австралия және Грузия елдерінде кездеседі. Мұндай елдерде биологиялық алуантүрлілікті сақтау, инвестиция тарту, кәсіпкерлікті және туризмді дамыту бойынша іс-шаралар нақты белгіленген. Ұлттық парк қызметінің әр бағыты басқа бағытқа зиян келтірместен тиімді және үйлесімді түрде дами-ды [18].

Австралиялық ғалым Дэвид Уивер туристерді, жергілікті тұрғындарды, бизнесті және мемлекетті қоса алғанда, барлық мүдделі тараптардың мүдделерін ескеретін soft туризмді дамытудың тиімді стратегияларын әзірлеудің маңыздылығын атап көрсетеді. Бұл soft туризмді зерттейтін белгілі шетелдік ғалымдардың бір бөлігі ғана. Олардың пікірлері мен зерттеулері осы саланың дамуына, танымал болуына ықпал етеді және туризмді дамытуға қатысты мәселелердің тиімді шешімдерін табуға көмектеседі.

Овертуризм әлемдегі көптеген танымал туристік бағыттар үшін барған сайын өзекті мәселеге айналуға және мұндай жағдай Қазақстанда да туындауы мүмкін. Елімізде туристік әлеуеті қарқынды түрде дамып келе жатқан кейбір отандық туристік орталықтар қазірдің өзінде шектен тыс туристік ағынның жағымсыз салдарына тап болуда. Олардың қатарына ерекше табиғи көрікті жерлерімен әйгілі Алтын-Емел, Щучье-Бурабай ұлттық парктерін және Зеренді, Балқаш сияқты курорттық аймақтарын жатқызуға болады. Мысалы, Алтын Емел ұлттық паркі соңғы жылдары жергілікті және шетелдік туристер арасында өте танымал. Бұл өз кезегінде парктің экожүйесіне жүктеменің айтарлықтай артуына әкеледі. Сонымен қатар, Алматы облысындағы Көлсай және Қайыңды көлдері әсем табиғатымен, ерекше пейзаждарымен көптеген туристерді тартады, әсіресе жаз мезгілінде. Бұл жағдайда: қоршаған ортаға жүктеме артады; қоқыс көлемі көбейіп, соқпақтарда топырақ эрозиясы байқалады; автотұрақ пен дәретхана сияқты инфрақұрылымның жоқтығы келушілерге қолайсыздық туғызады; көлік қозғалысының көбеюі тар тау жолдарында кептелістер туғызып, көлдерге қатынауды қиындатыды.

АҚШ-тағы Үлкен каньонды еске түсіретін Шарын каньоныда туристер арасында жоғары тартымдылыққа ие. Мұнда да овертуризмнің салдарынан қоқыс көлемінің артуы, туристердің үлкен ағыны салдарынан нәзік геологиялық құрылымдардың зақымдануы, адамдардың теріс және жауапсыз әрекет ету кесірінен ландшафтқа кері әсер етуі, автокөліктерден туындаған көп мөлшердегі шаң-тозаң байқалады.

Сондай-ақ дәл осындай мәселелерге өзінің көлдерімен, тауларымен әйгілі, танымал демалыс орны Бурабай курорттық аймақ да тап болуда. Демалушылардың көптігі көлдің ластануына, қызу маусымда жолдар мен автотұрақтардың кептелісіне, тұрмыстық қалдықтар көлемінің артуына және қонақ үйлер мен басқа да инфрақұрылымдық нысандардың ретсіз құрылысы табиғи ортаға теріс әсер етуіне әкеліп соғуда.

Бұл мысалдар овертуризмнің еліміздің көптеген табиғи көрікті жерлері бар аймақтарда күрделі мәселелер туғызатынын көрсетіп отыр. Бүгінгі күні бұл аймақтар туристер ағынын реттеу және қоршаған ортаны қорғау шараларын қабылдау қажеттігін меңзейді.

Қазақстандағы soft туризмнің даму мүмкіндіктері географиялық алып жатқан орналасу орнынан бастап, ондағы табиғи, тарихи және мәдени байлықтарды қоса алғанда мекендейтін әртүрлі этностардың мәдени-тарихи ерекшеліктерін көрсететін туристік саладағы маңызды бағыт болып табылуы мүмкін. Қазақстанның Алтай тауларынан Шарын шатқалына дейін кең және алуан түрлі табиғи ландшафттары мұндай тәжірибелерді жүзеге асыруға айтарлықтай мүмкіндіктер береді. Алтын-Емел және Қатонқарағай сияқты ұлттық парктер экотуризм үшін тамаша бағыт болып табылады. Сонымен қатар, мәдени туризм Қазақстанның көшпелі дәстүрлерінің бай мұрасын көрсете алады. Демек, Қазақстан бірегей ерекше табиғатымен (Алтай, Тянь-Шань, Каспий, Баянауыл, Бурабай), мәдени мұраларымен (этноауылдар, көшпелі мәдениет, киелі жерлер) және бай тарихымен soft туризмді дамыту үшін зор әлеуетке ие. Осындай мүмкіндіктерді иелене отырып, бұл туризм түрінің дамуына барынша қолдау жасау сіз бен біздің міндетіміз. Алайда, бұл бағытты тежеуші бірқатар проблемалар бар екені белгілі: мысалы, инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы (экологиялық туристік маршруттардың жоқтығы, ақпараттық орталықтардың жетіспеушілігі), әлсіз экологиялық саясат (танымал демалыс орындарында қоршаған ортаны қорғаудың қатаң стандарттарының болмауы),

soft туризм тұжырымдамасы туралы халықтың хабардарлығының төмендігі.

Дегенмен, отандық зерттеулер аймақта тұрақты туризм қағидаттарының шектеулі жүзеге асырылуын көрсетеді. З. Садваксова және басқалардың айтуынша, елдің туризм саясаты көбінесе экологиялық тұрақтылық есебінен ауқымды инфрақұрылымдық жобаларға бағытталған [19].

Шетелдік ғалымдардың пайымдауларына ел туризмінің тұрақты даму көзі ретінде soft туризмге негізделу турист, жергілікті қауымдастық және мемлекет болып бірлесе атқарған жұмыстар нәтижесінде көрініс табады.

Шетелдік тәжірибелерге сүйене отырып, Қазақстан туристік маршруттарды дамыту, қауымдастық негізіндегі туристік кәсіпорындарды қолдау және жергілікті экожүйелер туралы білім беру бағдарламаларын құру сияқты экотуризм бастамаларын ілгерілетуден пайда көре алады. Сонымен қатар, Швейцария мен Жаңа Зеландияда жасалғандай, туризмді басқарудың цифрлық құралдарын пайдалану Қазақстандағы soft туризмнің қолжетімділігі мен тұрақтылығын жақсарты алады.

Ағымдағы бастамалардың мысалдарына тоқталатын болсақ, Ұлттық парктегі экотуризм (Іле-Алатауы, Катонқарағай, Шарын каньоны), мәдени мұраға назар аударатын «Көшпенділер әлемі» сияқты жәрменкелер мен этнофестивальдар, Алматы облысы мен Маңғыстауда глампинг аймақтарын дамыту сияқты шаралары жүзеге асырылды.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 18-наурызындағы №262 қаулысымен бекітілген «Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы» [18] шеңберінде ағымдағы жағдайы талданып, халықаралық тәжірибеге шолу жасалынып, бірқатар шешу жолдары қарастырылған. Бүгінгі таңда туризм саласында бірқатар мәселелер белең алып отыр, мысалға, туристік тартылыс орындарында инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы, яғни көлік-логистикалық, инженерлік-коммуникациялық, сервистік және басқа да туристік инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы, кей жағдайда болмай қалуы, өз кезегінде ұсынылатын туристік өнімнің сапасын төмендетеді. Сонымен қатар, абаттандырылған СГН (санитарлық-гигиеналық нүктелер) мен заманауи жол бойындағы қызмет көрсету нысандарының болмауы отандық және шетелдік саяхатшыларды итермелейді, сондай-ақ өңірлерге инвесторларды тартуға теріс әсер етеді. Осындай проблема ерекше қорғалатын табиғи аймақтарда тіркелген.

Осылайша, халықаралық тәжірибе туризмнің дамуын қамтамасыз етудегі атқарушы биліктің белсенді рөлін табыстық маңызды факторларының бірі болып табылатынын көрсетеді.

Демек, еліміздегі soft туризмнің шешімдері мен даму перспективаларын ұсынсақ:

- экологиялық маршруттар желісін құру: табиғатқа аз әсер ететін «жасал соқпақтарды» дамыту және туристер үшін электронды гидтер мен акпараттық қосымшаларды енгізу;

- БАҚ арқылы тұрақты туризмді ілгерілету: soft туризм бойынша білім беру бағдарламалары мен блог науқандарын жүргізу, қазақстандық ықпал етушілер мен саяхат блогерлерін тарту;

- кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау және ынталандыру: экотуризм нысандары мен қонақ үйлерге жеңілдіктер мен субсидиялар қарастыру, швейцариялықтар сияқты «эко қонақ үйлер» ұлттық стандарттарын құру;

- этно- және экотуризмді дамыту: туристердің танымдылығын арттыру мақсатында қазақ этникалық ауылдарын қолдау, киіз үй лагерьлерінде тұру мүмкіндігімен экотурларды дамыту;

- экологиялық бақылауды күшейту: сезімтал аймақтардағы келушілер санын шектеу (Канада үлгісі бойынша) және ерекше қорғалатын аумақтарға баратын туристерге «экосалықтар» жүйесін енгізу.

Қорытынды. Қорытындылай келе, soft туризм Қазақстан үшін экономикалық өсуді, экологиялық және мәдени тұрақтылықты теңестірудің құнды мүмкіндігі болып табылады. Халықаралық тәжірибені зерделеу және стратегиялық бастамаларды жүзеге асыру арқылы Қазақстан Орталық Азиядағы тұрақты туризмнің жетекші бағытына айнала алады. Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, мұндай жобаларды сәтті жүзеге асыру үшін экологиялық саясат, инфрақұрылымға инвестиция және білім беру бастамалары қажет. Қазақстанда әлемдік тәжірибені бейімдеуге және бірегей soft туризм брендині құруға барлық мүмкіндіктер бар.

Шын мәнінде, soft туризмнің халықаралық тәжірибесі Қазақстанда сәтті бейімделуі мүмкін. Елімізде туризмнің осы түрін дамытуға өте қолайлы бірегей табиғи ресурстар мен мәдени мұралар баршылық. Ол үшін еліміздің ерекшеліктерін ескеру керекпіз: кең-байтақ аумақтар, климаттық белдеулердің әртүрлілігі, көшпенділердің дәстүрлері мен жергілікті мәдениеттің ерекшеліктері. Бейімдеу экомаршруттарды дамытуды, жергілікті қолөнершілерді қолдауды, ауыл туризмі үшін жағдай жасауды және

тұрақты туризм қағидаттарына гидтерді оқытуды қамтуы керек.

Soft туризмнің әлеуметтік-экономикалық пайдасына тоқталар болсақ, бұған ауылдық жерлердегі жұмыс орындарын құру, туристік қызмет көрсету арқылы жергілікті кірістерді арттыру, дәстүрлі қолөнер мен халық ауыз әдебиетін сақтау кіреді. Сонымен қатар soft туризм экологиялық сана мен жауапкершілікті дамытады, бұл қоршаған ортаға оң әсер етеді. Туризмнен түскен кірісті дұрыс үлестіру қоршаған ортаны қорғауға және инфрақұрылымды дамытуға бағыттауға болады.

Қазақстандағы soft туризмнің әлеуетін тиімді жүзеге асыру үшін кешенді тәсіл қажет. Бұл

тұрақты туризмді ынталандыратын заңнамалық базаны дамыту, эко-инфрақұрылымды (экологиялық жаяу жүргіншілер жолдары, келушілер орталықтары) құру, білікті гидтер мен экологиялық туризм мамандарын даярлауды қамтиды. Түсімдерді әділ бөлу және мәдени бірегейлікті сақтау үшін жергілікті қауымдастықтың туризмді дамытуға белсене қатысуы маңызды. Сондай-ақ елімізді халықаралық деңгейде soft туризмнің дестинациясы ретінде таныту қажет.

Жалпы, soft туризм, ол Қазақстанның табиғаты мен мәдениетін сақтаудың ғана емес, сонымен қатар тиімді экономикалық сектордың біріне айнала алады.

Әдебиет тізімі

- 1 Milano C., Novelli M., Russo A.P. Anti-tourism activism and the inconvenient truths about mass tourism, touristification and overtourism // *Tourism Geographies*. - 2024. - №26 (8). - pp. 1313–1337. <https://doi.org/10.1080/14616688.2024.2391388>.
- 2 Jungmeier M., Borsdorf A., Braun V., Häring V., Hammer T., Pichler-Koban C. Pärke, Parks and Reserve-biosphere reserves in Austria, Germany and Switzerland on their way towards Biosphere 4.0? // *Eco. mont-journal on protected mountain areas research*. - 2021. - №13. - pp. 15-26. <https://doi.org/10.1553/eco.mont-13-sis15>.
- 3 Santos-Rojo C., Llopis-Amoros M., García-García J.M. Overtourism and sustainability: A bibliometric study (2018–2021) // *Technological Forecasting and Social Change*. - 2023. - №188. - 122285. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.122285>.
- 4 Васильев Д.О., Тимофеева Л.С. Экологический туризм: модель Новой Зеландии // *Казанский вестник молодых учёных*. - 2019. - №7 (1). - С. 33-41.
- 5 Harkison T. Reflecting on moving forward: luxury hospitality in New Zealand post-CoVID-19 // *Research in Hospitality Management*. - 2023. - №13(1). - pp. 5-9.
- 6 Asahi S. Analysis of the Impact of Overtourism in Japan: The Effects of Congestion Phenomena. In *Econometric Analysis of Regional Economy* // Singapore: Springer Nature Singapore. - 2024. - №23. - pp. 107-136. https://doi.org/10.1007/978-981-99-8707-8_3.
- 7 Сайт UNWTO. <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance> (қолданылған күні: 28.02.2025).
- 8 Takahashi K., Nakamura Y. Preserving Rural Heritage through Cultural Tourism: Insights from Japan's Satoyama Experience // *Asia-Pacific Journal of Tourism Research*. - 2018. - №23(2). - pp. 178-193.
- 9 Lee S. Classifying Tourist Destinations in Japan for Overtourism // *Journal of Advanced Research in Social Sciences*. - 2022. - №5 (4). - pp. 27-34. <https://doi.org/10.33422/jarss.v5i4.663>
- 10 Сайт CTC (Canadian Tourism Commission). <https://federal-organizations.canada.ca/profil.php?OrgID=CTC&lang=en> (қолданылған күні: 01.03.2025).
- 11 Khomsi M.R., Fernandez-Aubin L., Rabier L. A prospective analysis of overtourism in Montreal // *Journal of Travel & Tourism Marketing*. - 2020. - №37(8-9). - pp. 873-886. <https://doi.org/10.1080/10548408.2020.1791782>.
- 12 Butler R.W., Dodds R. Overcoming overtourism: a review of failure // *Tourism Review*. - 2022. - №77(1). - pp. 35-53. <https://doi.org/10.1108/TR-04-2021-0215>.
- 13 Butler R.W. Tourism, Environment and Sustainable Development // *Environmental Conservation*. - 1991. - №18. - pp. 201-209. <https://doi.org/10.1017/S0376892900022104>.
- 14 Bouchon F., Rauscher M. Cities and tourism, a love and hate story; towards a conceptual framework for urban overtourism management // *International Journal of Tourism Cities*. - 2019. - №5(4). - pp. 598-619. <https://doi.org/10.1108/IJTC-06-2019-0080>.
- 15 Gössling S., Scott D., Hall M. Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19 // *Journal of sustainable tourism*. - 2020. - №29 (1). - pp. 1-20.
- 16 Mihalic T. Conceptualising overtourism: A sustainability approach // *Annals of Tourism Research*. - 2020. - №84. - 103025. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103025>.
- 17 Kvirkvelia N., Tsitsagi M. Impact of COVID-19 on tourism in Georgiaan overview // *Georgian Geographical Journal*. - 2021. - №1(1). - pp. 56-68. <https://doi.org/10.52340/ggj.2021.08.10>.
- 18 Sadvakasova Z., Assylbekova A., Nurmukhambetov S. Sustainable Tourism Development in Kazakhstan: Challenges and Opportunities // *Central Asian Journal of Tourism*. - 2020. - №15(3). - pp. 45-59.
- 19 Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 262 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P23000000262>. (қолданылған күні: 10.03.2025).

References

- 1 Milano C., Novelli M., Russo A.P. Anti-tourism activism and the inconvenient truths about mass tourism, touristification and overtourism // *Tourism Geographies*. - 2024. - №26 (8). - pp. 1313–1337. <https://doi.org/10.1080/14616688.2024.2391388>.
- 2 Jungmeier M., Borsdorf A., Braun V., Häring V., Hammer T., Pichler-Koban C. Pärke, Parks and Reservate-biosphere reserves in Austria, Germany and Switzerland on their way towards Biosphere 4.0? // *Eco. mont-journal on protected mountain areas research*. - 2021. - №13. - pp. 15-26. <https://doi.org/10.1553/eco.mont-13-sis15>.
- 3 Santos-Rojo C., Llopis-Amoros M., García-García J.M. Overtourism and sustainability: A bibliometric study (2018–2021) // *Technological Forecasting and Social Change*. - 2023. - №188. - 122285. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.122285>.
- 4 Vasil'ev D.O., Timofeeva L.S. Jekologicheskij turizm: model' Novoj Zelandii // *Kazanskij vestnik molodyh uchjonyh*. - 2019. - №7 (1). - S. 33-41.
- 5 Harkison T. Reflecting on moving forward: luxury hospitality in New Zealand post-CoVID-19 // *Research in Hospitality Management*. - 2023. - №13(1). - pp. 5-9.
- 6 Asahi S. Analysis of the Impact of Overtourism in Japan: The Effects of Congestion Phenomena. In *Econometric Analysis of Regional Economy* // Singapore: Springer Nature Singapore. - 2024. - №23. - pp. 107-136. https://doi.org/10.1007/978-981-99-8707-8_3.
- 7 Sajt UNWTO. <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance> (koldanylған кyні: 28.02.2025).
- 8 Takahashi K., Nakamura Y. Preserving Rural Heritage through Cultural Tourism: Insights from Japan's Satoyama Experience // *Asia-Pacific Journal of Tourism Research*. - 2018. - №23(2). - pp. 178-193.
- 9 Lee S. Classifying Tourist Destinations in Japan for Overtourism // *Journal of Advanced Research in Social Sciences*. - 2022. - №5 (4). - pp. 27-34. <https://doi.org/10.33422/jarss.v5i4.663>
- 10 Sajt STS (Canadian Tourism Commission). <https://federal-organizations.canada.ca/profil.php?OrgID=CTC&lang=en> (koldanylған кyні: 01.03.2025).
- 11 Khomsi M.R., Fernandez-Aubin L., Rabier L. A prospective analysis of overtourism in Montreal // *Journal of Travel & Tourism Marketing*. - 2020. - №37(8-9). - pp. 873-886. <https://doi.org/10.1080/10548408.2020.1791782>.
- 12 Butler R.W., Dodds R. Overcoming overtourism: a review of failure // *Tourism Review*. - 2022. - №77(1). - pp. 35-53. <https://doi.org/10.1108/TR-04-2021-0215>.
- 13 Butler R.W. Tourism, Environment and Sustainable Development // *Environmental Conservation*. - 1991. - №18. - pp. 201-209. <https://doi.org/10.1017/S0376892900022104>.
- 14 Bouchon F., Rauscher M. Cities and tourism, a love and hate story; towards a conceptual framework for urban overtourism management // *International Journal of Tourism Cities*. - 2019. - №5(4). - pp. 598-619. <https://doi.org/10.1108/IJTC-06-2019-0080>.
- 15 Gössling S., Scott D., Hall M. Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19 // *Journal of sustainable tourism*. - 2020. - №29 (1). - pp. 1-20.
- 16 Mihalic T. Conceptualising overtourism: A sustainability approach // *Annals of Tourism Research*. - 2020. - №84. - 103025. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103025>.
- 17 Kvirkvelia N., Tsitsagi M. Impact of COVID-19 on tourism in Georgian overview // *Georgian Geographical Journal*. - 2021. - №1(1). - pp. 56-68. <https://doi.org/10.52340/ggj.2021.08.10>.
- 18 Sadvakasova Z., Assylbekova A., Nurmukhambetov S. Sustainable Tourism Development in Kazakhstan: Challenges and Opportunities // *Central Asian Journal of Tourism*. - 2020. - №15(3). - pp. 45-59.
- 19 Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тыңшырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздары № 262 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000262>. (koldanylған кyні: 10.03.2025).

Хат-хабарларға арналған автор (бірінші автор) Онаева Балдырган Талғатовна, Докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университет, Астана қ., Қазақстан, e-mail: baldyrgan81@mail.ru, ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-6370-2168	Автор для корреспонденции (первый автор) Онаева Балдырган Талғатовна, Докторант, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан, e-mail: baldyrgan81@mail.ru, ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-6370-2168	The Author for Correspondence (The First Author) Onayeva Baldyrgan Talgatovna, PhD student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan, e-mail: baldyrgan81@mail.ru, ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-6370-2168
--	--	--

Мақала түскен күні: 18.03.2025

Мақала басылымға қабылданған күні: 31.05.2025